

Lesprogramma School voor Geschiedenis cursusjaar 2010-2011

Overzicht

Omschrijving les	Docent	Datum
I Inleiding		
1. Algemene Inleiding Geschiedenis der Nederlanden, het Hertogdom Brabant en de plaats daarin van Bergen op Zoom	Jac Backx	27.09.10 en 04.10.10
II Bergen op Zoom ondergronds		
2. Nederzettingsgeschiedenis prehistorie en vroege historie van stad en omgeving	Marco Vermunt	11.10.10 en 18.10.10
3. De stadsplattegrond in de context van de historische ontwikkelingen, inclusief ontwikkeling Grebbe	Ad van den Bulck	01.11.10 en 08.11.10
III Bergen op Zoom bovengronds		
4. Bestuur en rechtspraak	Yolande Kortlever	15.11.10 en 22.11.10
5. Religie	Willem Vermeulen	29.11.10 en 06.12.10
6. Vroege bedrijvigheid en Industrie	Marc van der Steen	17.01.11 en 24.01.11
7. Jaarmarkten/Kermissen	Yolande Kortlever	31.01.11 en 07.02.11
8. Geschiedenis van de vesting Bergen op Zoom	David Ross	14.03.11 en 21.03.11
9. Bouwgeschiedenis	Laurijs en Jan Weyts	28.03.11 en 04.04.11
10. Stadswandeling/afsluiting cursus		09.04.11

Inleidende les

Jac Backx

27 september en 4 oktober 2010

Het eerste deel van de les zal een overzicht gegeven worden van de Geschiedenis van Nederland, (Noord-) Brabant en Bergen op Zoom, waarbij er een periodisering wordt aangebracht op grond van ingrijpende gebeurtenissen c.q. veranderingen die in deze streken hebben plaatsgevonden.

Bergen op Zoom en het Markiezaat zullen dus geplaatst worden tegen de ontwikkelingen, die in een groter kader hebben plaatsgevonden.

Het tweede deel van de les zal (deels) besteed worden aan historisch-theoretische kwesties, zoals: problemen rond bronnen en bronnenonderzoek, interpretatie van historische fenomenen; standplaatsgebondenheid e.d.

Van nederzetting tot stad

Marco Vermunt

11 en 18 oktober 2010

Om te begrijpen hoe het huidige landschap van steden en dorpen is ontstaan, zijn we in belangrijke mate aangewezen op archeologisch onderzoek. De oudste sporen van menselijke activiteit gaan terug tot de Midden-Steentijd, ruim 10.000 jaar geleden. Aanwijzingen dat er ook mensen gewoond hebben vinden we terug vanaf de Bronstijd in de vorm van huisplattegronden en vondsten zoals aardewerk. De steilrand tussen Lepelstraat en Ossendrecht is wat dat betreft geen gunstige plaats geweest. Aan weerskanten lagen uitgestrekte veengebieden en de stuifzandgrond was erg onvruchtbaar. Pas in de Romeinse tijd begon het wat drukker te worden. De Schelde was in die periode een uiterst belangrijke transportroute en de Romeinen ontdekten de kwaliteit van de klei als grondstof voor aardewerk. De eerste Bergse pottenbakkers spraken waarschijnlijk Latijn!

Ook in de Vroege Middeleeuwen was de steilrand blijkbaar interessant genoeg voor permanente vestiging, al is het beeld dan nog uiterst vaag. In de 12de eeuw ontstonden nederzettingen, die aan de basis staan van de huidige dorpen en steden. In die tijd begonnen de inwoners ook het landschap onder handen te nemen, bijvoorbeeld door de grootschalige kap van bomen en het afplaggen van heide.

Voorheen schrale gronden konden nu beter bemest worden. In de 13de eeuw vond een grote omslag plaats, veroorzaakt door het ontginnen van het veen. Wat eerst een uithoek was, werd plotseling een economisch belangrijk gebied. Een groot stuk van Westbrabant werd letterlijk opgestookt in Vlaamse haardvuren. Honderden jaren turfsteken hebben het landschap onherkenbaar veranderd.

De ruimtelijke ontwikkeling van Bergen op Zoom 1350 – 2010

Ad van den Bulck

1 en 8 november 2010

De belangrijkste staten en pleinen van Bergen op Zoom zijn ouder dan de Peperbus, ouder nog dan de Gevangenpoort. Zij dateren uit de voorstedelijke fase van de stad. De lengte en de breedte van bijvoorbeeld de Fortuinstraat en de Zuivelstraat liggen zeker al 900 jaar vast. Andere binnenstadsstraten zijn juist verrassend ‘jong’. De Sint Annastraat dateert uit ca 1500 en is het resultaat van het ingrijpen van een Antwerpse ‘projectontwikkelaar’. Ook de Hofstaat werd pas in die tijd aangelegd. Het patroon van straten en pleinen maakt nieuwsgierig naar het waarom. Ook nieuwsgierig naar Meilust of de Plaat.

In dit cursusonderdeel verkennen de deelnemers aan de hand van opeenvolgende stadsplattegronden de ruimtelijke ontwikkeling van Bergen op Zoom. Als eerste de uitbreiding van het stratenpatroon binnen de middeleeuwse ommuring en het ontstaan van een viertal voorsteden. Zij maken kennis met de eerste echte stadsuitbreiding in de booming-periode zo rond 1500. Dan volgt de Tachtigjarige Oorlog en de aanleg van ‘moderne’ vestingwerken die de stad driehonderd jaar lang in een keurslijf houden. De cursisten zullen ontdekken dat de ontmanteling van de vesting in 1867 ruim baan biedt aan industrievestigingen, de oprichting van een ziekenhuis, scholen en kloosters, en vooral de bouw van huizen. De deelnemers krijgen antwoord op de vraag waarom na 1950 de uitbreiding van Bergen op Zoom zo een hoge vlucht neemt. Hieraan lijkt de op handen zijnde krimp van de bevolking een halt toe te roepen. Het dreigend debacle van uitbreidingsplan ‘De Bergse Haven’ vormt hiervoor wellicht een teken aan de wand.

Bestuur en rechtspraak in Stad en Land van Bergen op Zoom tot 1795

Yolande Kortlever

15 en 22 november 2010

Denkt u zich eens in, u begaat een misdrijf en wordt vervolgens berecht door het college van burgemeester en wethouders. Dit is voor ons haast niet voor te stellen, maar toch was dit ruim 200 jaar geleden heel normaal. Tot 1795 was er in de Nederlanden namelijk een andere vorm van bestuurlijke en rechterlijke organisatie dan wij nu kennen. De schepenen (wethouders) hielden zich zowel met bestuur als met rechtspraak bezig. U kunt deze dubbelfunctie terugvinden in de twee beelden in de gevel van het Bergse stadhuis. U ziet daar Prudentia (voorzichtigheid) als symbool voor het bestuur en Justitia (gerechtigheid) als symbool voor de rechtspraak. Tijdens deze les wordt de situatie tot 1795 behandeld in de stad Bergen op Zoom en wordt er ook aandacht besteed aan bestuur en rechtspraak in het markiezaat.

Religie als hartslag van de geschiedenis van stad en land.

Willem Vermeulen

29 november en 6 december 2010

Hoewel we thans in een sterk gesecculariseerde periode van onze geschiedenis leven, zien we dat vragen rondom geloof en gebeurtenissen binnen kerken en moskeeën vrijwel dagelijks in de kranten worden gerapporteerd. Wanneer we de geschiedenis bestuderen van periodes waarin de kerken en het geloof een meer nadrukkelijker rol vervullen, kunnen we verwachten dat de verwevenheid en invloed nog veel sterker is dan heden ten dage.

In dit cursusonderdeel willen we proberen de maatschappelijke en politieke geschiedenis als een tijdlijn te zien en de religieuze als een parallelle lijn. Met het bestuderen van historische momenten in de geschiedenis van kerk en religie stuiten we op dwarsverbanden waardoor het beeld van een ladder ontstaat. Het doel van de les is die ladder in grove lijnen te ontdekken voor zover die betrekking heeft op de geschiedenis van stad en ommeland van Bergen op Zoom.

Bedrijvigheid en industrie

Marc van der Steen

17 en 24 januari 2011

Van de Middeleeuwen tot aan de Franse Revolutie kenmerkt de bedrijvigheid door strakke regulering via de gilden. Type producten, kwaliteit, inkoop, lonen, verkoopprijs en afzet worden onderling afgesproken. Een mededingingsautoriteit bestaat dan in de verste verte niet.

De pre-industriële periode in de eerste helft van de negentiende eeuw borduurt voort op de gildestructuur met het bijbehorende afsprakenstelsel. De beperking van mankracht betekent kleinschalige productie. De beperking van transport betekent vaak lokale afzet.

De opkomst van nieuwe bedrijfstakken betekent industrialisatie en het vrije markt denken: kachelsmederijen, ijzergieterijen, modelmakerijen, constructiebedrijven en suikerfabrieken.

De stoommachine doet zijn intrede in 1852. Arnoldus Asselbergs is de eerste grootindustriële van de stad. Het slechten van de vesting vanaf 1853 geeft de industrie ruim baan om zich te ontwikkelen. De komst van gas-, elektriciteit- en waterleidingbedrijven zorgt voor doorontwikkeling van de industrie, maar ook het mogelijk maken van kleinschalige bedrijvigheid.

Beide Wereldoorlogen hebben grote impact op de continuïteit van de productie. Internationalisering van productie en handel na de Tweede Wereldoorlog verandert het speelveld definitief.

Bergen op Zoom als jaarmarkt- en kermisstad

Yolande Kortlever

31 januari en 7 februari 2011

Kooplieden kwamen in de late middeleeuwen van heinde en verre naar de jaarmarkten van Bergen op Zoom om handel te drijven. Dat gebeurde tweemaal per jaar, namelijk tijdens de Paasmarkt (na Pasen) en de Koudemarkt (half november). Het waren vrije jaarmarkten met alle rechten die daaraan verbonden waren, waaronder een vrijgeleide gedurende dertig dagen. Dat wil zeggen, schippers en kooplieden konden vrij naar en van de markt in Bergen op Zoom reizen zonder opgepakt te worden voor schulden van stadsgenoten of overvallen te worden door rovers.

De grootste bloei van de Bergse jaarmarkten was aan het einde van de 15^e en het begin van de 16^e eeuw. De jaarmarkt werd meestal gekoppeld aan een religieuze feestdag. Zo wist men dat er voldoende publiek zou zijn voor de handelsartikelen. In Bergen op Zoom vond tijdens de Paasmarkt de Heilig Kruisomwegang plaats. Tijdens de jaarmarkten was er ook aanbod van allerlei amusement, waaronder diverse kermisattracties. Toen in 1910 de jaarmarkten werden afgeschaft bleef de voorjaars- en najaarskermis bestaan. Bergen op Zoom werd kermisstad

De geschiedenis van de vesting Bergen op Zoom

David Ross

14 en 21 maart 2011

Wandelend door Bergen op Zoom valt er niet veel meer te zien van vele eeuwen vestingbouw in Bergen op Zoom. De Lievevrouwenpoort en het ravelijn Op Den Zoom zijn nog de meest herkenbare restanten. Kenners weten wel beter. Ook militaire gebouwen als het groot- en klein arsenaal, het gouvernementshuis en het Smitsvestje zetten ons op het spoor van de geschiedenis van de vesting.

In deze les zullen we stilstaan bij het waarom van Bergen op Zoom als vesting en de ontwikkeling van de vestingwerken van Bergen op Zoom, met name in de periode tussen het begin van de Tachtigjarige oorlog en het opheffen van de vesting in 1867. Een periode waarin Bergen op Zoom zich van versterkte stad tot belangrijke militaire vesting ontwikkelde en waarin de beroemde vestingbouwer Menno van Coehoorn zijn stempel op de vesting drukte. Verder zullen we ook nog kort kijken naar de ontwikkelingen na de opheffing van de vesting tot en met de Tweede Wereldoorlog en staan we stil bij de nog aanwezige restanten.

Bouwgeschiedenis

Jan en Laurijs Weyts

28 maart en 4 april 2011

In nogal wat oudere publicaties wordt de bebouwing in Bergen op Zoom omschreven als in hoofdzaak 19de-eeuws. Het is inmiddels genoegzaam bekend, dat met name een overwegend deel van de woonhuizen binnen de stadsmuren veel ouder is. Wie huizen betreedt zal dat kunnen herkennen.

Dit cursusonderdeel zal aandacht besteden aan de ontwikkeling van de woonhuisbouw in onze stad. Daarin komen de positionering in de stadsstructuur aan de orde, de structuren van de huizen en de ontwikkeling daarvan tot aan de modernere tijden. Daarbij worden ook voor bepaalde tijdvakken kenmerkende constructies en detailleringen besproken. Doel is de cursist de historische bebouwing beter te laten doorgronden en er daardoor meer van te kunnen genieten.

Stadswandeling

Zaterdag 9 april 2011 (beide groepen)